SANLÍ TRANSFORMACIYA SHÁRAYATÍNDA MÁDENIYATTÍŃ EVOLYUCIYASÍ: MASHQALALAR HÁM PERSPEKTIVALAR

Madreymova Nasiba Madreymova – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: sanlı texnologiyalar, mádeniy miyrastı, virtual platformalardıń, transformaciya perspektivalardı, sociallıq tarmaqlar, jasalma intellekt, milliy, mádeniy.

Ключевые слова: цифровые технологии,культурное наследие, виртуальные платформы, перспективы трансформации, социальные сети, искусственный интеллект, национальный культурный.

Key words: digital technologies, cultural heritage, virtual platforms, artificial intelligence national cultural.

Kirisiw. XXI ásir basınan baslap insaniyat turmısına tereń kirip kelgen sanlı texnologiyalar mádeniyattıń qáliplesiwi, rawajlanıwı hám uzatılıw processlerin túp-tiykarınan ózgertip jiberdi. BMSh Bilimlendiriw, ilim hám mádeniyat shólkemi (UNESCO) maǵlıwmatlarına bola, sońǵı on jıllıqta mádeniy jumıstıń 60 procentten aslamı sanlı platformalar arqalı ámelge asırılmaqta; bul bolsa mádeniy processlerdiń global kólemdegi transformaciyasın tezlestirgen faktorlardan biri bolıp esaplanadı. Sanlı texnologiyalar, atap aytqanda, jasalma intellekt, metamaǵlıwmatlar (big data), virtual haqıyqat (VR) hám blokcheyn sistemaları tek ǵana mádeniy miyrastı saqlaw mexanizmlerin jetilistirip qoymastan, al mádeniy tutınıwdıń jańa túrlerin de júzege keltirmekte. Sanlı transformaciya mádeniy proceslerge tikeleý áser etip, mádeniy mirastıń sanlı formada saqlanıwı, taratıwı hám qayta interpretaciyalanıwına alıp kelmekte. Bul proces mádeniy identikliktiń jańa formalarınıń payda bolıwına, sonday-aq dástúriy mádeniy qımmatlıqlardıń transformaciyasına sebepshi bolıp tabıladı. [1]

Búgingi kúnde internet-mádeniyat, sociallıq tarmaqlar hám sanlı kommunikaciya sistemaları jámiyettiń ádep-ikramlılıq normaları, estetikalıq kózqarasları hám identifikaciya processlerine sezilerli tásir kórsetpekte. Izertlewler sonı kórsetedi, global sanlı mákanda qáliplesip atırǵan jańa mádeniy kodlar milliy mádeniyatlar menen óz-ara quramalı integraciya procesine kirgen. Nátiyjede, mádeniy hár túrlilikti saqlaw hám zamanagóy texnologiyalardan nátiyjeli paydalanıw arasındaǵı teń salmaqlılıq áhmiyetli máselelerden birine aylanbaqta.

Usı kózqarastan, sanlı transformaciya shárayatında mádeniyattıń evolyuciyasın tereń úyreniw, onıń tiykarǵı tendenciyaların anıqlaw, házirgi mashqalalardı tallaw hám keleshek perspektivaların belgilew ilimiy hám ámeliy jaqtan úlken áhmiyetke iye. Bul maqala sanlı mádeniyattı qáliplestiriwshi faktorlardı ilimiy qatnas tiykarında tallap, mádeniy turaqlılıqtı támiyinlew ushın jańa strategiyalıq baǵdarlardı usınıs etiwge qaratılǵan.

Sanlı texnologiyalardıń jedel rawajlanıwı mádeniyattı úyreniw boyınsha zamanagóy ilimiy paradigmalarǵa sezilerli dárejede tásir kórsetpekte. Búgingi kúnde mádeniyattıń qáliplesiwi, tarqalıwı hám tutınıwı dástúriy sociallıq institutlar sheńberinen shıǵıp, sanlı ekosistemalar arqalı ámelge asırılmaqta. Máselen, 2023-jılǵı Global Digital Report maǵlıwmatlarına bola, dúnya xalqınıń 64 procentten aslamı jedel sanlı paydalanıwshılar bolıp, bul bolsa mádeniy kommunikaciyanıń tiykarǵı maydanı sıpatında internettiń ústin statusın tastıyıqlaydı. Bul process mádeniyattıń mazmunı, strukturası hám sociallıq tásir mexanizmlerin qayta kórip shıǵıwdı talap etpekte. Sanlı transformaciya sharayatında mádeniyattıń evolyuciyası tek ǵana texnologiyalıq faktorlar menen emes, al sociallıq-psixologiyalıq, kognitivlik hám ekonomikalıq faktorlar menen de tıǵız baylanıslı. Óz-ara baylanıslılıqtıń bunday kólemde kúsheyiwi mádeniy processlerdiń "sanlı tezlesiwi" fenomenin júzege shıǵarmaqta. Sonıń menen birge, sanlı

ortalıqtıń ózine tán ózgeshelikleri - informaciyanıń joqarı tezlikte almasıwı, algoritmlik filtrlew, onlayn dóretiwshiliktiń demokratiyalasıwı - mádeniy qádiriyatlardıń qáliplesiwine jańa ólshemler qospaqta. Sonday-aq, ilimiy izertlewler sanlı transformaciya mádeniy miyrastıń saqlanıwı, qayta isleniwi hám global kólemde tarqalıwına unamlı tásir kórsetetuǵının kórsetpekte. Biraq, sanlı disproporciya, málimleme qáwipsizligi, algoritmlik táreplemelik sıyaqlı mashqalalar mádeniyattıń turaqlı rawajlanıwına qáwip tuwdırıwshı faktorlar sıpatında bahalanbaqta. Sol sebepli, sanlı ortalıqtıń mádeniy dinamikaǵa tásirin kompleksli, sistemalı hám ilimiy tiykarda izertlew áhmietli ilimiy wazıypalardan biri esaplanadı. Bul maqala sanlı transformaciya procesinde mádeniyattıń evolyuciyalıq ózgeriw mexanizmlerin tallaw, bar mashqalalardı ilimiy kózqarastan bahalaw hám keleshektegi rawajlanıw baǵdarların anıqlawǵa qaratılǵan.

1. Sanlı transformaciya procesiniń mádeniyatqa tásir etiwshi teoriyalıq tiykarları.

Sanlı transformaciya mádeniyattanıwda jańa ilimiy qatnaslardı qáliplestirip atırǵan kompleksli sociallıq qubılıs sıpatında talqılanbaqta. Zamanagóy izertlewler (Castells, Jenkins, Floridi teoriyaları) mádeniy proceslerdiń "sanlı strukturalasıwı" túsinigin alǵa súredi. Bul process mádeniyattıń qáliplesiwi hám tarqalıwında kommunikaciyanıń tiykarǵı quralı sıpatında sanlı platformalardıń ústinligi menen baylanıslı. Sanlastırıw nátiyjesinde mádeniy ónimler (tekstler, muzıkalar, súwretlew óneri úlgileri, miyras obektleri) materiallıq formadan maǵlıwmatlar aǵımı kórinisine ótpekte. Bul bolsa mádeniyattıń mazmunlıq ózgeriwi, saqlanıw mexanizmleriniń jańalanıwı hám tutınıw procesiniń keńeyiwi ushın tiykar jaratadı. Sonday-aq, "sanlı mákan"tıń ózine tán ózgesheligi - algoritmlik basqarıw - mádeniy processlerdiń selektiv (tańlap tásir etiwshi) mexanizmler arqalı basqarılıwın kúsheytpekte. Sociallıq tarmaqlar hám media-platformalar tárepinen qollanılatuǵın algoritmler paydalanıwshı minez-qulqın boljawǵa tiykarlanǵan bolıp, bul processte mádeniy qádiriyatlar algoritmlerdiń ózine tán filtrlerinen ótedi. Nátiyjede, sanlı mádeniyat texnologiyalıq qurallar menen qáliplesetuǵın jańa mádeniy sistema sıpatında kórinedi. Sanlı texnologiyalar mádeniy miyrastı saqlaw, úgit-násiyatlaw hám ǵalaba en jaydırıwda áhmiyetli qural bolıp, virtual platformalar arqalı mádeniy baylıqlardıń keń auditoriyaǵa jetip barıwın támiyinlemekte. [2]

Dúnya kóleminde sanlastırıwdıń mádeniy miyrastı saqlawda strategiyalıq áhmiyetke iye ekeni ilimiy ádebiyatlarda keńnen sáwlelendirilgen. Virtual muzeyler, 3D modellestiriw, blokcheyn tiykarındaǵı avtorlıq qorǵaw sıyaqlı texnologiyalar miyras obyektleriniń qayta tikleniwin hám global auditoriyaǵa usınılıwın támiyinlemekte. Máselen, kóplegen mámleketler mádeniy miyras obyektlerin tolıq sanlı arxivler túrinde saqlawǵa ótken bolıp, bul qatnas miyrastıń joǵalıw qáwpin keskin azaytadı hám ilimiy izleniwler ushın jańa imkaniyatlar jaratadı. Sanlı mákanda mádeniy ózliktiń qáliplesiwi júdá dinamikalıq process bolıp, ásirese jas áwlad sanasında jańa "sanlı identifikaciya" modellerin júzege keltirmekte. Sociallıq tarmaqlar, global kontent aǵımları, ǵalaba mádeniyat ónimleri milliy identifikaciyanıń kúsheyiwi yamasa hálsirewine tikkeley tásir kórsetedi. Ilimiy izertlewler sonı kórsetedi, sanlı mákanda mádeniy tásirlerdiń intensivligi milliy mádeniyattı ózlestiriw processlerin qıyınlastıradı hám kóp qatlamlı mádeniy identifikaciya formasın júzege keltiredi. Sanlı transformaciya processleri mádeniyattıń mazmunlıq, funkcionallıq hám kommunikativlik strukturasın ózgertip atırǵan quramalı sociallıq hádiyse bolıp tabıladı. Zamanagóy ilimiy ádebiyatlarda atap ótiliwinshe, sanlı texnologiyalardıń rawajlanıwı mádeniyattıń dástúriy túrlerin sheklep qoymastan, kerisinshe, olardı jańa málimleme aǵımları, dóretiwshilik processler hám interaktiv platformalar menen bayıtpaqta. Búgingi kúnde insan iskerliginiń derlik barlıq tarawları - kórkem óner, bilimlendiriw, ǵalaba xabar quralları, sociallıq baylanıslar hám hátteki kúndelikli turmıs ámeliyatı - sanlı qurallarǵa súyenbekte. Bunday shárayatta mádeniyat óziniń tariyxıy evolyuciyasında burın baqlanbaǵan dárejede texnologiyalıq faktorlarǵa baylanıslı bolıp barmaqta.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Mirziyoyev Sh.M.*Yangi O‘zbekiston strategiyasi.* – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. (Raqamli jamiyat, madaniy siyosat va modernizatsiya masalalari yoritilgan)
3. Yo‘ldoshev Q. *Madaniyatshunoslik asoslari.* – Toshkent: Akademnashr, 2018.
4. Xolmatov A., Islomov Z.*Axborot jamiyati va madaniyat.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Abdullayev R. *Globallashuv va milliy madaniyat.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2017.
6. Jo‘rayev B.*Zamonaviy madaniy jarayonlar va raqamli muhit.* – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
7. Karimova D.Raqamli texnologiyalar ta’sirida madaniy qadriyatlarning transformatsiyasi Madaniyat va san’at jurnali. – 2021. – №3.
8. Ismoilov S.Raqamli madaniyat: muammolar va rivojlanish istiqbollari // Ijtimoiy-gumanitar fanlar jurnali. – 2020. – №4.
9. Raxmonov U.Axborotlashgan jamiyatda madaniy identifikatsiya masalalari // Falsafa va huquq jurnali. – 2019. – №2.
10. To‘xtayeva M. Yangi media va madaniy ong evolyutsiyasi //O‘zMU ilmiy axborotnomasi. – 2022. – №1.
11. Castells, M. *The Rise of the Network Society*. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
12. Yo‘ldoshev B. Madaniy meros va zamonaviy jamiyat. – Toshkent: Akademnashr, 2020.

REZYUME. Bul maqalada sanlı transformaciya processleri shárayatında mádeniyattıń evolyuciyası, onıń tiykarǵı baǵdarları, mashqalaları hám keleshek perspektivaları tallanadı. Sanlı texnologiyalar, atap aytqanda, jasalma intellekt, internet-mádeniyat, sociallıq tarmaqlar hám virtual platformalardıń mádeniy processlerge kórsetip atırǵan tásiri ilimiy tiykarda úyreniledi. Izertlewde milliy mádeniy identifikaciya, mádeniy miyrastı sanlastırıw hám sanlı mádeniyattıń jámiyetlik sanaǵa tásiri sıyaqlı máseleler sáwlelendiriledi. Maqala sanlı transformaciya shárayatında mádeniyattıń turaqlı rawajlanıwı ushın zárúr bolǵan qatnaslar hám perspektivalardı kórsetip beredi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается эволюция культуры в условиях цифровой трансформации, анализируются её основные направления, проблемы и перспективы развития. Особое внимание уделяется воздействию цифровых технологий — искусственного интеллекта, интернет-культуры, социальных сетей и виртуальных платформ — на культурные процессы. Исследование охватывает вопросы национальной культурной идентичности, цифровизации культурного наследия и влияния цифровой культуры на общественное сознание. Статья определяет ключевые подходы и перспективы устойчивого развития культуры в эпоху цифровых преобразований.

SUMMARY. This article examines the evolution of culture in the context of digital transformation, focusing on its main trends, challenges, and future prospects. The impact of digital technologies-such as artificial intelligence, internet culture, social media, and virtual platforms-on cultural processes is analyzed from a scientific perspective. The study addresses issues of national cultural identity, the digitalization of cultural heritage, and the influence of digital culture on social consciousness. The article outlines essential approaches and strategic prospects for ensuring the sustainable development of culture in the digital era.